

*Н. В. ВОЛОШИНА, аспірант
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)*

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ СТОСУНКІВ МІЖ ДІТЬМИ Й БАТЬКАМИ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 11, с. 171–173

Розкривається поняття комунікативної компетентності. Розглядається вплив сім'ї на формування особливостей комунікативної сфери старшокласників.

Нині зростає значення розуміння та взаєморозуміння як здатності орієнтуватися в нових умовах, нових обставинах, як уміння переборювати сталі стереотипи поведінки й мислення, змінити в разі потреби власні позиції, відмовитись від застарілої точки зору, тобто підвищується роль взаєморозуміння у вихованні почуття нового.

Кожна людина проходить свій індивідуальний життєвий шлях через оволодіння навичками взаєморозуміння, через розвиток відповідних здібностей. Водночас цей процес відбувається, реалізується через власні закономірності. Розвиваючись, особистість проходить взаємопов'язані, але відмінні один від одного "контексти". Іншими словами, власне становлення особистості можна визначити як розвиток сил і здібностей людини в цих різноманітних "контекстах", що ускладнюються. Результатом такого становлення виявляється вміння людини усвідомлено переходити від одного "контексту" до іншого. Ідеться про комунікативну компетентність, яка є одним з найважливіших соціально-психологічних умінь особистості.

Під компетентністю у спілкуванні, або комунікативною компетентністю, розуміються здібності до встановлення і підтримки необхідних контактів з іншими людьми. Подібна компетентність передбачає і вміння розширювати (а може, і звужувати) коло спілкування, і вміння варіювати його глибину (вміння спілкуватись на різних рівнях довіри), розуміти і бути зрозумілим партнерами спілкування тощо.

Так, і досі поширена думка, що старшокласники нехтують спілкуванням з дорослими, не потребують його, прагнуть приховати від них своє життя, проблеми і переживання. Подібні уявлення мають під собою об'єктивну фактичну основу. Всі знають, якими різними бувають погляди дорослих і юних з багатьох питань, як часто між ними трапляються конфлікти з різних причин, як важко юнакам і дівчатам добитися від дорослих визнання своєї дорослості, як можуть дорослі не помічати подорослішання дітей, контролювати їхню поведінку, розписувати їм ті чи інші норми. "Вся біда в тому, що батьки знали нас маленькими!" — ці слова юнака образно і багато в чому правильно свідчать про найбільш явну причину складних проблем, які відчувають старшокласники у відносинах з батьками.

Найскладнішою є суперечність між прагненням старшокласника до самостійності і бажанням батьків бачити його слухняним і залежним, як і в дитинстві. Проте це лише видима частина айсбергу. Насправді ці труднощі мають значно глибші соціальні та психологічні основи і у школярів, і у батьків.

У сучасних умовах сім'я переживає період серйозних змін. Більшість сімей нині складаються з двох поколінь — батьків і дітей. Бабусі й дідусі, як правило, живуть окремо. У результаті батьки не мають можливості щоденно користуватись досвідом і підтримкою попереднього покоління, та й використання цього досвіду часто проблематичне. Ураховуючи зміни в соціально-психо-

логічних умовах, важко запозичити досвід особистісних стосунків попередніх поколінь для стосунків з нинішніми дітьми.

У сім'ї відбувається доволі болюча зміна звичних позицій. Батько, як правило, перестав бути економічним головою сім'ї; сучасний побут забрав у нього більшість чоловічих домашніх обов'язків і висунув на передній план матір. Крім того, авторитет батьківської влади нині часто не спрацьовує — на зміну йому приходять авторитет особистості батьків, але процес цей довгий і важкий, насамперед для батьків.

Батьки виросли в зовсім інших умовах, ніж їх діти. Вони дуже зайняті на роботі і вдома. Зазвичай їм ніколи вникати у складності й тонкощі переживань їх доросліших дітей. За нашими даними, батьки-городяни, наприклад, приділяють лише близько десяти годин на тиждень різним заняттям з дітьми-підлітками і старшокласниками. Це, безумовно, дуже мало. Не кажучи вже про те, що спілкування батьків з юнаками та дівчатами і в ці години і взагалі складаються по-різному.

Батьки часто не розуміють, що з дорослішими дітьми спілкування має будуватись інакше, ніж з маленькими. До того ж слід урахувувати також складність позиції сучасних батьків в їх стосунках з дітьми. У дітей часом вищий рівень освіти, ніж у батьків; як правило, вони мають можливість проводити багато часу поза сім'єю. Цей час старшокласники наповнюють заняттями, прийнятими серед ровесників, і не завжди піклуються про те, чи схвалюють ці заняття батьки. Батьківські заборони стають все менш контрольованими і реалізованими, а батьки не завжди вміють відрізнити те, що треба дозволяти, від того, що не варто дозволяти, та й чого зовсім не можна дозволяти. Усе це ускладнює ситуацію і робить позицію батьків у стосунках зі старшокласниками неоднозначною.

Проте нерідко бувають випадки, коли дорослі діти не розуміють батьків. Прийнято вважати, що "юність — це найкращий вік у житті", що старшокласники здатні сприймати людей старшого віку як таких, що не "живуть по-справжньому", як людей, в яких все краще вже позаду (на жаль, у цьому їх часто підтримують й самі дорослі). Тому їх дратують "застарілі" уявлення батьків. Вони взагалі часом бачать у батьках лише "життєзабезпечуючу систему" (годують, вдягають і т. ін.) і "обмежувально-регулюючий механізм" (заважають жити так, як хочеться).

У результаті старшокласники, як правило, не замислюються над тим, що батьки — це також люди, особистості, що вони мають право на власні проблеми. Діти часто не здатні зрозуміти, що

кожен вік має певні переваги, неповторну значущість, що кожен вік — і юність, і зрілість — по-своєму складний і цікавий.

Виокремимо групи сімей, в яких живуть старшокласники, за зазначеними ознаками. Численну групу становлять сім'ї, в яких батьки приділяють достатньо, а часом і багато уваги навчанню дітей, але цим і обмежуються. Основна позиція таких батьків — щоб "дитина вийшла в люди" (тобто отримала вищу освіту або "вигідну" професію і вже зараз жила "не гірше, ніж люди": дорога одяга, відеомагнітофон, комп'ютер і навіть... книги). Тут найяскравіше виявляється цікава тенденція: затрати на дітей у таких сім'ях перевищують загальне підвищення матеріального рівня населення. У таких сім'ях закладений потенціальний конфлікт. Матеріальне забезпечення далеко не завжди задовольняє запити старшокласників, які батьки не вважають такими, що заслуговують на увагу.

Певну групу становлять сім'ї, в яких батьки використовують неправильні, антипедагогічні методи. Це — неповага до особистості старшокласника, слідкування за ним, недовіра, розв'язання конфлікту бійкою тощо. У таких сім'ях часті конфлікти між батьками і дорослими дітьми, конфлікт відкритий і прихований, що періодично виривається назовні. У юнаків і дівчат з таких сімей можуть сформуватись стійка ворожість до батьків, недовіра до дорослих взагалі, труднощі у спілкуванні з ровесниками, з оточуючими.

Окрему групу становлять сім'ї, обстановка в яких явно несприятлива. У цих сім'ях існують ненормальні відносини між батьками, атмосфера напружена, відносини між старшокласниками і батьками загострені й безтактні. Вплив таких сімей на дітей є пагубним. Антисоціальна атмосфера в сім'ї — причина багатьох випадків злочинів юнаків.

Спілкування старшокласників з батьками, безумовно, є проблемою, і вона значно складніша, ніж вважає більшість. Відносини дітей і дорослих — це основа успішного виховання. Від того, якими будуть ці відносини, багато в чому залежить завоювання молодшими життєвого досвіду і світосприймання старших.

Література

1. Гермохова С. Использование методик социально-психологического тренинга в процессе создания коллек-

тива // Общение и деятельность. — Прага, 1981. — С. 155-165.

2. Гиппиус С. В. Гимнастика чувств. Тренинг творческой психотехники: Учеб.-метод. пособие к урокам актерского мастерства. — М.; Л.: Искусство, 1967. — 295 с.

3. Головаха Е. И. Жизненные перспективы и профессиональное самоопределение молодежи. — К.: Наук. думка, 1988. — 144 с.

4. Plum A. Communication as skill: critique and alternative proposal // Journ. of Humanistic psychology. — 1981. — V. 21, № 4. — P. 3-19.